

ДОРОВ ЛІВКА Юрій Шивала АМАЗОНКА

ЧУДЕСА ПРИРОДИ

Географічні дані. Амазонка

Географічні координати витoku річки	4° 26' 25" пд. ш., 73° 26' 50" зх. д.
Найближчий материк	Південна Америка
Частка площі території країн, які знаходяться в басейні річки	Бразилія (62,4%), Перу (16,3%), Болівія (12,0%), Колумбія (6,3%), Еквадор (2,1%)
Протяжність	6 592 км
Площа водозбірного басейну	6 915 000 км ²
Висота витoku	5 597 м
Середньорічний стік	219 000 м ³ /с
Найбільші притоки	Пурус, Ріу-Негру, Мадейра, Тапажус, Шінгу, Токантінс, Напо
Кліматичний пояс	екваторіальний

У серці джунглів

Покидаючи арктичні пустелі Гренландії, ми летимо в латиноамериканську сільву, вкриту вічнозеленими вологими екваторіальними лісами. Попереду нас чекає різка зміна кліматичних умов. На GPS-навігаторі встановлюємо координати витoku Амазонки: 4° 26' 25" пд. ш., 73° 26' 50" зх. д. та розпочинаємо переліт протяжністю у понад 8,5 тисяч кілометрів. Перетинаючи повітряні простори у південному напрямку, ми залишаємо позаду море та півострів Лабрадор, Великі Озера (Верхнє, Гурон, Мічіган, Ері, Онтаріо), гори Аппалачі, Мексиканську затоку, Великі Антильські острови, Карибське море, Західні й Східні Кордильєри та приземляємося у столиці

Колумбії місті Санта-фе-де-Богота. Звідси на гелікоптері летимо до Перу, у серце Амазонської низовини, і приземляємося посеред густих заростей джунглів, там, де дві великі ріки Мараньйон та Укаялі дають початок руслу найповноводнішої річки нашої планети – Амазонки.

Зустріч європейців з Амазонкою

Восени 1499 року від берегів Іспанії під керівництвом мореплавця Вісенте Пінсона відпливла на південний захід флотилія з чотирьох каравел. У січні 1500 року, наближаючись до східного узбережжя Південної Америки, мандрівники виявили дивовижне явище: в океані, по якому пливли каравели, прісна вода. Моряки здогадалися, що перебувають у районі впадіння в океан величезної річки, яка на десятки кілометрів виштовхує океанічну воду від берегів континенту.

Знайшовши один із рукавів гирла, мореплавці просувалися вверх по течії ріки. Дорогою вони натрапили на декілька індіанських селищ, жителі яких привітно зустріли прибульців. Однак наміри іспанців не були мирни-

Вісенте Пінсон

ми. Висадившись на берег, вони влаштували полювання і захопили у полон понад тридцять туземців. Загарбники сподівалися вигідно продати у Європі "живий товар" з Південної Америки. Саме ця подія поклала початок рабству і работоргівлі на латиноамериканському континенті.

Під час однієї з наступних подорожей до Південної Америки 24 червня 1542 року європейці безшумно пристали до індіанського селища, щоб поповнити запаси провіанту. Довкола панувала тиша, та щойно люди зійшли на берег, із заростей джунглів на них посипалися списи і стріли. Індіанці з усіх сторін атакували прибульців, щоб помститися за страждання, які непрохані гості привезли на їхню землю. Повернувшись на батьківщину, вцілілі іспанці розповідали, що їм довелося битися із лютьми аборигенами, які спритно володіли списами і луками, мали довге до пліч волосся і короткі спіднички. В Європі вирішили, що на моряків напали войовничі жінки-амазонки. Тому річку, на берегах якої розташувалися індіанські поселення, назвали Амазонкою.

Велич Амазонії

Русло Амазонки простягається зі сходу на захід більше, ніж на 6 500 км, від підніжжя Анд до Атлантичного океану. У приекваторіальних широтах ріка поділяє навпіл майже всю територію Південної Америки. Глибина Амазонки в деяких місцях сягає кількох десятків метрів, а ширина – до 40 км. Вражає багатство фауни і флори Амазонії. На території величезного басейну ріки мешкає понад мільйон різноманітних видів рослин і тварин, і цю місцевість без перебільшення можна назвати

Ара або Арапа

Уаге собаколовий

світовим генофондом. Учені стверджують, що на кожних 10 км² площі басейну Амазонії росте понад 750 видів дерев, живе 125 видів ссавців, 400 видів птахів та неімовірна кількість комах і безхребетних. У водах Амазонки живуть крокодили, велика кількість різноманітних риб, найвідоміші з яких – небезпечні піраньї та дружелюбні прісноводні дельфіни інія. Багато тутешніх представників фауни й флори досі не віднайдені та не описані науковцями.

У басейні Амазонки розкинувся найбільший у світі вологий тропічний ліс. Вперше його описав Олександр фон Гумбольдт під час своєї подорожі по Південній Америці в 1799–1804 роках. Клімат вічнозеленого екваторіального лісу жаркий і вологий; протягом року температура повітря коливається в межах 25–28 °С і навіть вночі не опускається нижче 20 °С. Дощові опади надзвичайно рясні: їхня річна кількість складає 2 000–4 000 мм. Крізь густе листя і хащі ліан під крони дерев проникає мало світла, а буйна рослинність ускладнює пересування і орієнтацію. Щоб переміститися навіть на невелику відстань, сміливці зазвичай прорубують дорогу мачете.

Левий тамарин
індигітський
золотий

Шумтя вздовж течії

Амазонка – наймогутніша річка планети. Її береги не з'єднує жоден міст. Автомобілі переправляють з одного берегу на інший водним транспортом. І хоча людям не вдалось приборкати течію Амазонки, господарська діяльність на її берегах може негативно позначитися на екосистемі Амазонії.

Амазонка в буквальному розумінні, “керує” життям на півночі Латинської Америки. Вона впливає на клімат, рельєф, життя флори й фауни. Хоча річка протікає в одному з найбільш важкодоступних для людей регіонів планети, вздовж її русла проживає понад 7 млн. осіб. Щоб зрозуміти, як туземці пристосувалися до життя в Амазонії, ми попливемо на плотах вниз по течії Амазонки.

Перше перуанське поселення, Марісоал Кастілла, розташоване усього лише декілька кілометрів нижче від злиття річок Мараньйон та Укаялі. В Перу людей, які тут живуть, називають ревереніус, що в перекладі означає “річкові мешканці”. Невід'ємною частиною їхнього життя є постійне пристосування до перепадів рівня води

в Амазонці. В сезон дощів вода може підійматися до 20 метрів, при цьому площа, яку займає річка у деяких місцях, збільшується втричі! Внаслідок таких неймовірних метаморфоз, навколишні джунглі перетворюються на підводні ліси, між деревами яких плавають дельфіни, піраньї та інші підводні мешканці. Будинки ревереніус зведені на кількометрових дерев'яних опорах і височіють над водою. Але раз на декілька років навіть це не допомагає туземцям вберегти свої помешкання від руйнівної сили води. Амазонка так часто змінює своє русло, що селище може раптово опинитися у центрі течії річки. У таких випадках людей рятує лише негайна евакуація. Ревереніус на човнах перекочують до нового берега і знову розбудовують своє село. Дивовижно, але люди радіють, коли річка змінює русло! Це тому, що мінерали, які містяться у річковому мулі, підвищують родючість прибережних ґрунтів. На новостворених плодючих берегах Амазонки (аваре) ревереніус легко забезпечують себе усіма необ-

хідними для життя продуктами, не витрачаючи надмірних зусиль на обробку земель.

На берегах Амазонки росте дерево уака. Його отруйне листя допомагає аборигенам ловити рибу. Вони товчуть листя уака і видušують з нього соки, а утворену масу перекладають у плетені кошики і опускають в утворені річкою прибережні озера. Листяна отрута сприяє вивільненню кисню з водоїми, тому сонна риба підпливає до поверхні, щоб почерпнути багатшу на кисень воду. І потрапляє прямісінько в руки ревереніус, які легко виловлюють її дерев'яними списами.

Окрім малих сіл, вздовж річки серед джунглів виникають великі міста. Серед них справжнім мегаполісом є Ікітос з населення понад 400 тисяч осіб. Життя у місті зовсім не мегаполісне, оскільки у цьому населеному пункті немає каналізації, газу та електрики. У таких поселеннях високий рівень безробіття, а також захворюваності, викликані антисанітарією. Окрім будинків, на дерев'яних опорах тут розташовані плаваючі передмістя. Під час підйому води, вони також підіймаються і утримуються на поверхні аж до завершення сезону дощів.

Неподалік від поселення Манаус у головну водну артерію Латинської Америки впадає річка Ріо-Негро. Чисті, але темні води цієї річки, впадають у коричневий від мулу потік Амазонки. Внаслідок цього утворюється знаменитий двохколірний амазонський чорно-коричневий потік, який простягається на 11 км. Потім води перемішуються, і однорідна мулиста маса впадає до дельти річки.

Анаконда

Райдужний тукан

Піраньї

Хитка екосистема

Світові магнати мріють використати потужні води Амазонки для виробництва електроенергії. Але течія ріки занадто повільна, річка надто широка, а її русло – непередбачуване. А от притоки головної водної артерії Південної Америки відповідають усім критеріям для будівництва ГЕС. Ця обставина, а також масове вирубування лісів Амазонії становлять велику загрозу для однієї з найбільших екосистем планети.

До катастрофічних наслідків призвело зведення дамби на притоці Амазонки – Уатумія. Будівельна компанія не врахувала особливостей екосистеми Амазонії, і, не зважаючи на застереження екологів, розпочала будівництво ГЕС. У середині 80-х років власники компанії-забудовника проігнорували протести місцевих жителів, закрили шлюзи на дамбі, внаслідок чого сталася екологічна катастрофа. Норовлива річка змінила русло і затопила сотні гектарів землі. За лічені години під водою опинилося село, загинули понад 10 000 тварин, серед яких – дуже багато мавп.

Згодом буйна деревна рослинність під водою почала гнити, загинули усі підводні мешканці, отруївши навколишні джерела питної води. Сьогодні в мертвому озері поблизу ГЕС де-не-де височіють поодинокі стовбури гнилих дерев.

Поки що Амазонка "тримає оборону", але стрімкий розвиток науки і техніки у поєднанні з необдуманим впливом людини на природу загрожує катастрофою значно більшого масштабу. Ліси Амазонії – це справжні легені планети, які виробляють велику кількість життєдайного кисню. Саме тому порушення балансу

екосистеми Амазонки може привести до трагедії планетарного масштабу.

Історія Амазонки вчить бережно і мудро ставитись до природи, адже вона є єди-

Дитина-коати або мавпа-паука

Саймі, або біло-мова

ним середовищем нашого існування, а ми – її частиною. Нерозумно пиляти гілку, на якій сидиш. Перш, ніж викинути під ноги сміття, зірвати рослину чи зруйнувати житло тварини, подумайте, чи не обернеться це катастрофою і для вас. Адже будівельники в Амазонії були переконані, що творять благо, а спричинили жадливі руйнації з десятками тисяч жертв. Ми впевнені, що читачі журналу "Колосок" виростуть екологічно свідомими людьми. Сподіваємось, що ці погляди ви будете пропагувати і серед своїх друзів.

Словничок мандрівника

Гирло – місце впадіння річки у водосховище, озера, море або іншу річку.

Дельта – розгалужене гирло річки, що має вигляд окремих проток, рукавів. Формується внаслідок осідання наносів, які приносить течія річки.

Екосистема – єдиний природний комплекс, утворений живими організмами та середовищем їхнього існування. В екосистемі компоненти живої та неживої природи пов'язані між собою обміном речовин, енергії та інформації.

Мачете – широкий, довгий (320—600 мм) ніж з тонким (від 3 мм) іноді загнутим на кінці лезом. Зазвичай використовується в якості зброї та сільськогосподарського знаряддя, а також для прокладання шляху через зарості джунглів.

Русло – низинна частина річкової долини, де течуть води річки.

